

nocnوت לפנות למקורות סיוע בבעיות אישיות: מתבגרים במצבי סיכון ומתבגרים נורמטיביים

זאב קאים ושלמה רומי

גיל ההתבגרות מציב בפני כל המתבגרים אתגרים ומצבי לחץ וסיכון, ובמיוחד בפני מתבגרים במצבי סיכון, שמשאבי ההתחמדות שלהם נמוכים יותר משל בני גילם הנורמטיביים. המחקר הנוכחי בוחן את הבדלים בין מתבגרים במצבי סיכון למתבגרים נורמטיביים בשינויו הנכונות לפנות לעזרה אל שלושה מקורות סיוע (הורים, חברים ומורה) ובהערכה מאפייני מקורות הסיוע הללו. מקור סיוע נוסף שנבדק במחקר לגביו מתבגרים בסיכון בלבד היה עורך קידום נוער. באמצעות שאלון מובנה נבדקו העדרותיהם של 211 מתבגרים במצבי סיכון המטופלים במסגרות "קידום נוער" ברשויות המקומיות, ו-27 מתבגרים נורמטיביים, בבחירה מקורות סיוע לעזרה. מצאי המחקר הצביעו על העדרה של מקורות טבאים (הורים וילדים) על פני מקורות פורמליים (מורים) בקרב שתי הקבוצות, בפנייה לעזרה בבעיות האישיות, אולם אצל מתבגרים בסיכון הייתה העדרה למקורות הטבעיים של החברים על פני ההורים, ואילו אצל המתבגרים הנורמטיביים לא נמצא חעדרה בין שני המקורות הטבעיים. בនוסף, אצל המתבגרים בסיכון לט מעמדו של עורך קידום נוער כמקור סיוע מועדף ברמה דומה להורים, אך נמוכה מהילדים. מלבד זאת, נמצא הבדלים מוגדרים בפנייה למקורות הסיוע הטבעיים: בשתי הקבוצות מתבגרות נוטות לפנות לעזרה להורים ולחברים יותר מאשר מתבגרים. בדין נבחנות השלכות מצאי המחקר על העדרות המתבגרים בבחירה מקורות הסיוע ועל תפקידם של מקורות אלו באופן הסיוע למתבגרים.

מילות מפתח: מתבגרים, פניה לעזרה, מקורות סיוע, מאפיינים פורמליים ובלתי פורמליים, מתבגרים בסיכון, מגדר

מתבגרים בסיכון

אחד המאפיינים המרכזיים של מתבגרים בכלל ומתבגרים בסיכון בפרט הוא העלייה במצבים נפשיים בתקופת גיל ההתבגרות. גורמי לחץ אלה יוצרים פוטנציאל גבוה להתחפות אירועים לוחצים, שהתגובה להם עשויה להסתים במשבר ומצוקה או להילופין בצמיחה ומעבר בריא (ארהרד ואל-דור, 1991). כאשר מתייחסים לקבוצת

סיכון גבוה, הכוונה בדרך כלל לקבוצה המכונה "נווער במצבי סיכון". המושג "נווער במצבי סיכון" מציין אוכלוסיות של מתבגרים הנמצאים או עלולים להימצא במצבים פיזיים, נפשיים או רוחניים (להב, 2000). בני נוער אלה נוטים לסבול מגוון בעיות, וחווים טווה רחבה של קשיים המשכנים אותם ומאיימים על הסתגלותם בהוויה ובעתיד (Schonert-Reichl, 2000). הנחת העבודה הרווחת כיוון בשירותים שונים, ואך בסקרים שונים, שההתיחסות לנוער במצבים סיכון קשורה לסוג המסגרה שבה הם מטופלים, ופחות מכוונת לкриיטריונים מחיבים. נוער במצבים סיכון ייחשב מי שמטופל ביחסות המקצועיות המופקדות על התחום, דוגמת היחידות לקידום נוער. יש סבירות גבוהה שנערים מנוטקים עם מאפייני ניתוק, עזובה והתנוגות סיכון יהיו עיקר האוכלוסייה ביחסות אלו (רומי, 2007).

המחקר הנוכחי מתקדם בנוער במצבים סיכון המטופל ביחסות לקידום נוער. אלה מתבגרים שרגלים האחת עדין נמצאת בתחום מסגרות החינוך והחברה של בני גילים, אך רגלים השנייה כבר מוחוצה להן, והמכנה המשותף למתבגרים הללו הוא הניכור שלהם מערכות החיים הנורמטיביות של בני גילים, תופעה שמתחרבת לתסמים התנוגות-חברתיים נספים, כמו שותות, עברינות, שימוש בסמים ואלכוהול, אלימות, ונדליהם ועוד (להב, 2000). בישראל חיים כ-350 אלף ילדים ובני נוער המוגדרים "ילדים במצבים סיכון". מספר זה מתיחס רק לאלו המוכרים לשכונות הרווחה, אך ככל העוסקים בדבר ברור כי בפועל המספרים גדולים בהרבה (שמיד, 2006).

יש ארבעה סוגים גורמיים שבאמצעותם אפשר להבחין בין מתבגרים נורטטיביים למתבגרים בסיכון: גורמים משפחתיים וסביבתיים (כגון: השכלה הורית נמוכה, משפחות חד-הוריות, משפחות מרווכות ילדים ומצוקה כלכלית), גורמים אתנוגר-תרבותיים, גורמים אישיים ומאפייני המסגרה הבית-ספרית (כהן-נובות, אלבונגן-פרנקוביץ, ורינגלד, 2001; Brown & Emig, 1999; 2000; להב, 1999). זאת ועוד, למתבגרים בסיכון יש משברי זהות הדומים בינם לבין משבקרים שחווים מתבגרים נורטטיביים, אך עוצמתם גבוהה ומתחווים להם מאפייני סיכון שונים ואין אמון במוסדות ובשירותים של החברה (Resnick & Burt, 1996). מצבים אלה עלולים לעורר אצלם צורך בהרחבת מעגל מקורות הסיווע, ובעקבות זאת חלים שינויים בדפוסי הפניה לעוזרה, הקשורים באופי הבוית, בבחירה מקורות הסיווע ובתהליך קבלת החלטות ביחס לפניה לעוזרה (גילת ווינטר, 1998). אחד הגורמים המרכזים המשמעותיים למתבגרים לעבור בהצלחה את תקופת ההתבגרות המורכבת הוא רמת השימוש במקורות הסיווע הפורמליים והבלתי פורמליים (Schonert-Reichl & Muller, 1996). נראה כי הבדלים המבוקנים בין מתבגרים בסיכון למתבגרים נורטטיביים יוצרים הבדלים בדפוסי הפניה לעוזרה בין שתי הקבוצות (Grinstein-Weiss, Fishman, & Eisikovits, 2005; Sheffield, Fiorenza, & Sofronoff, 2004).

סיכום מקורות הסיווע ומאפייניהם

כאשר מתבגר מתמודד עם קונפליקט או עם בעיה, עומדות בפניו שלוש אופציות: השלמה עם הבעיה, התמודדות עצמית, או פניה לעזרה (Gross & McMullen, 1983). מחקרים מצביעים על רצף נורומטיבי של צעדים שהמתבגר נוקט בעת קונפליקט או בעיה על פי הסדר הבא: התמודדות עצמית, פניה לעזרה בלתי פורמלית ולבסוף פניה לעזרה פורמלית (Schonert-Reichl & Muller, 1996; Stanton-Salazar, Ricardo, & Tishby et al., 2001). מתבגרים פונים לעזרה למקורות סיווע פוטנציאליים (Spine, 2005; Tishby et al., 2001) על סמן המשמעות שיש למערכות יחסים אלה בענייהם. יש הבחנה בין שתי קבוצות עיקריות של מקורות סיווע, הנבדלות זו מזו בגודלן, במשאביהן, במיקומן החברתי, במבנה ובמנט הפעולה שלן (cz' ובנדור, 1986 ; רומי, Kahane, 1997 ; 1998 ; מקורות סיווע בלתי פורמליים ומקורות סיווע פורמליים.

מקורות סיווע בלתי פורמליים / מקורות טבעיות

מקורות אלה הם גורמים בלתי ממסדיים הפעילים בסביבה שאינה פורמלית מבחינה הקשר המקצועני ויחסי יונק-נון. הם מושכים לרוב מערכות קטנות, פתוחות ודיפוזיות, שעלויהיתן הceptive והחברתית נמוכות, כמו: נגישות וזריניות גבוחות לפונה, גמישות בשירות; ובחלקו יש אף אלמנטים של סימטריה והדידות עם הפונה. בהמשך המאמר, התייחסות למקורות הבלתי פורמליים תJKLMך במקורות הטבעיות (הורים וחברים), המוגדרים גורמים המצוים בסביבתו הטבעית של הפונה לעזרה, המשתייכים למגל החברתי שלו ושהקשר איתם מבוסס על היכרות עמוקה, קרבה, אמון וaintimity.

החברים וההורם הם שני המקורות העיקריים שאלייהם פונים מתבגרים בעיות שונות (Sheffield et al., 2004; Sherer & Karnieli-Miller, 2007; Tishby et al., 2001), והם משתמשים עליהם אפלו במקירם של מצוקה קשה (Molock et al., 2007; Sherer & Karnieli-Miller, 2007). העדפה זו נובעת ממחיר נמוך יחסית הכרוך בפניה למקורות טבעיות לעומת מקורות פורמליים (Nadler, 1991). מבין המאפיינים של מקור הסיווע, שהמתבגר תופס כיתרונות של המקורות הטבעיים, אפשר לציין: נורומטיביות, היכרות מוקדמת, קרבה וקשר אינטימי, נכונות לעזרה, זמינות ונגישות, שירות זול, הדדיות, סודיות ופרטיות, הבנה והזדהות עם בעלי ההשפעה והסמכות (טטר ומילגרם, 2001; צוקרמן וקאים, 2011 ; Lindsey & Kalafat, 1998).

מחקרים שנערכו בישראל הצביעו על מגמה בקרב מתבגרים להתמודד בכוחות עצמם או בעזרת אנשים קרובים בסביבתם (הורים, חברים), ולהעדרים על פניה

למקורות **סיווע פורמלליים** (Ciarrochi, Deane, Coralie, & Rickwood, 2002). הסבר לנטייה זו מגובה במצאי מחקרים שמצאו, כי בחברה הישראלית יש פתיחות ובה יותר מאשר בחברות אחרות לקבלת עזרה מקורות **סיווע טבעיים** (הראל, אלבונגן-פרנקוביץ, מולכו, אברועסה וחביב, 2002; הראל, מולכו וטילינגר, 2003).

אחד המשאים המרכזים שמספקים המקורות הטבעיים למטופרים הוא תמייה חברתית, הכוללת הבעת רגשות חיוביים של אדם כלפי הזולת, חיזוק ואישור של תחישותיו, התחנגוותו או דעתו, והענקת תמייה מעשית או חומרית (ליותן, 2001). התמייה החברתית מגבירה את יכולת העמידות שלמטופרים במצב לחץ, שכן שהוא מקנה להם אסטרטגיות התמודדות, מגבירה תחושת ערך עצמי, מחזקת את תחושת השליטה בסביבה ובמצב ומגבירה את תחושת האמון והביטחון שלהם בהמשכיות הקשרים הרגשיים (Skinner & Edge, 1998).

אשר לדיפרנציאציה שמבצעים ממטופרים בבחירת המקורות הטבעיים כמקורות **סיווע**, יש כמה גישות. על פי גישה אחת, יש הבדלים בסוגי התמייה שהורדים יכולים לספק לעומת אלה שחברים יכולים לספק. הורדים יכולים לספק למטופר ארבעה סוגים תמייה חברתית: **תמייה להעלאת הערך העצמי**, **תמייה אינפומטיבית**, **תמייה רגשית** ו**תמייה אינסטומנטלית**. ואילו חברים יכולים לספק בעיקר **תמייה להעלאת הערך העצמי ותמייה רגשית** (Samdal, Wold, & Torsheim, 1998). על פי גישה אחרת, **תמייה חברתית של הורדים ותמייה של חברים משלימות זו את זו** (Lempers & Clark, 1992). ממטופרים נזירים בהוריהם כאשר הסיווע מhabרים אינו אפקטיבי או אינו זמין, ולהפק. גישה נוספת גורסת, כי פניה לעזרה להורים או לחברים אינן תלויות זו בזו. מודלים של מצב לחץ תיארו את ההורים והחברים כמטופרים מוביל על פי מודלים אלה, התפקידים המצוומרים של המטופרים בעולם המבוגרים מובילו אותם לתלות ולהיפosh עזרה אצל חברים. כאשר הילויים ננסים לתקופת ההתקבשות מתרחש אצל תהליך של היפרודת הדרגות מהמשפה, הם מבלים זמן רב יותר עם חברים ופונים אליהם יותר לקבלת עזרה ותמייה כחלק מהתהליך גיבוש העצמית (Geuzaine, Debry, & Liesens, 2000; Laible, Carlo, & Raffaelli, 2000).

מקורות **סיווע פורמלליים**

אליה הם גורמים **מקצועיים**, **מסדיים** ו**מומוקדים** באופן פועלתם, הפעילים מכוח חוק או מכוח הסדרים **פורמלליים**, וההעברה המשאים אליהם ממטופרים מטופלים ב佗וכם בירוקרטיות שנעדן מהן אלמנט ההדדיות עם הפונה (לדוגמה: מורה, יועץ חינוכי, עובד סוציאלי ופסיכולוג).

בין המאפיינים של מקור **סיווע** שהמטופר תופס כיתרונות של המקורות **פורמלליים** יש לפחות: **МОЖНОСТИ** ו**АДМИНИСТРАТИВНАЯ СОВЕРШЕННОСТЬ**, **АДМИНИСТРАТИВНАЯ СОВЕРШЕННОСТЬ** (Lindsey & Kalafat, 1998; צוקרמן וקאים, 2011).

מבין מקורות הסיווע הפורמליים — לדוגמה: מורה, יועץ חינוכי, עובד סוציאלי ופסיכולוג — מתמקד הסקירה במורה, מארח שהמחקר הנוכחי עוסק ספציפית בפניהם לעזרה למורה. המורה מדווג כאחד מקורות הסיווע המודדים בקרב המתבגרים מיד לאחר מקורות הסיווע הטבעיים (Green, McGinnity, Meltzer, Ford, & Goodman, 2005; Moran, 2007). המורה יכול להיתפס כדמות משמעותית וכמקור סיווע מתאים לתבגרים, לאחר שהוא נפגש עם המתבגר שעתו רבתה ביום; יש לו השפעה על התפתחותו הילוגית, הרגשית והחברתית של המתבגר (Stuhlman & Pianta, 2001), יש לו ידע מסוים בתחום בריאות הנפש, ויחד עם זאת, אין לתפקידו אותו תיאוג מרתיע כמו זה של אנשי בריאות הנפש (רביב, קלינגמן והורוביץ, 1980). בנוסח, המורה משמש בעת הצורך גם בתפקיד של מתוךן בין מקורות סיווע פורמליים אחרים (Green et al., 2005). מעבר לכך, האינטראקציה בין תלמידיו מתאפיינת במידה מסוימת של תקשורת פתוחה, אינטימיות, קשר ורגש וענין הדדי, דבר ההופך אותו לגורם משמעותי בעיני המתבגר (טטר, 2002). הפוטנציאלי של המורה כגורם מסייע משמעותי נובע מהאופי הרוב-מדדי של הקשר שלו עם התלמיד, המתבטא הן בתפקידו הפורמלי כמורה והן ביחסיו הקרבה והקבלה השוררים בין תלמידיו (גיטקיס וטטר, 2003). חיזוק לתפיסה זו אפשר למצוא במאפיינים הבולטים המעודדים את הפנינה אל המורה: מומחיות, אחריות מקצועית מההיבט הפורמלי של הפקידו, והבנה, אמינות, זמינות, פתיחות, סודיות ונכונות לעוזר מההיבט הבלתי פורמלי בתפקידו (טטר ומילגרם, 2001; צוקרמן וקאים, 2011). לדעת מתבגרים בישראל, כמחצית ממורים יוכלים להיות משמעותיים עבורם, ובין המאפיינים הרוצויים של המורים ציינו המתבגרים את העובדה "מאימים" בתלמיד, "מאתגרים" אותו ו"מקלים" על התפתחותו (Tatar, 1998). גם כאשר המורים דירגו את מאפייני המורה המשמעותיים לדעתם בعينי התלמידים, הם העניקו את הציון הגבוה ביותר לקטגוריה של "המורה כمسייע לתלמידים" (טטר, 2002).

מנגד, חסמים רבים מונעים מהמתבגרים לפנות למקורות הסיווע הפורמליים: הסתמכות על כוחות עצמים בהתחממותם עם בעיות, וgeshot שליליים של מבוכה, בושה, ביטחון עצמי נמוך, השפעה של האחים המשמעותיים, תפיסות שליליות לגבי מקורות הסיווע, התנסויות שליליות קודמות בחיפוש עזרה וחששות הקשורים בטיפול וบทוצאותיו (Helms, 2003; Lindsey & Kalafat, 1998). בפנינה למורה יש חסמים נוספים, כגון: תפיסת אחריות מצומצמת של המורה המתמקדת בהוראת החומר, היקף מצומצם של שירותים תומכים במערכות החינוך ומחזקה לה, פרישה גיאוגרפית בלתי מאוזנת של השירותים, קשיי בתיאום ובחולקת תפקידיים ברווחה בין שירותי הסיווע לנוער לבין עצם ובין לבין בתה הספר, שיתוף לא מספק של המשפחה והמתבגר במתן מענים לצרכיו (כהן-נכבות ואחרים, 2001; עומס תפקידי וחוסר זמינות Tishby et al., 2001).

עובד קידום נוער

במסגרת גורמי הסיווע יש מקור סיווע נוסף, ספק פורמלי ספק בלתי פורמלי, שהוא רלוונטי לגבי קבוצת הנוער בסיכון בלבד. גורם זה הוא עובד קידום נוער הפועל ביחסיות לקידום נוער. עבודתו של עובד קידום נוער מתבססת על קשר טיפולי לא פורמלי עם מתבגרים בסיכון ועל מילויו של תפקיד המשלבות מתודות וכליים רבי-גוניים. מקומו הייחודי בא לידי ביטוי כנושא באחריות כוללת והוליסטית על החניך, תוך גילוי מעורבותם בכל תחומי חייו: צרכיו הפיזיים, תחישותיו ורגשותיו וקשריו עם מוסדות כמו בית הספר ולשכת הרוחה (בר-און-כהן, 2007). העובד מהוועה כתובת מרכזית למכלול הצרכים והצרכים של המתבגרים בסיכון, ומספק להם מענה (בליווי של אנשי מקצוע נוספים) במגוון רחב של בעיות ונושאים המתרידים אותם. ההתערבות משלבת תכנים רגשיים, קוגניטיביים והתנהגותיים במישור הפרטני, הקבוצתי, המשפחתית והקהילתית, תוך קידום של המתבגרים בתחוםם שהם מציגים בהם (להב ושם, 2003). יש להדגיש כי אף על פי שהוא קשור של המתבגרים בסיכון עם העובד נחפס כקשר בלתי פורמלי, הוא איש מקצוע והקשרתו כרוכה בלימודים אקדמיים, פרקטיקום וליווי בשטח של עובד מנוסה (גראפר ורומי, 2011).

הבדלים בדפוסי הפניה לעזרה בין מתבגרים בסיכון לבין מתבגרים נורמטיביים

תפיסת המקורות הטבעיים

מתבגרים פונים לעזרה למקורות סיווע פוטנציאליים על סמך המשמעויות שהם מייחסים למערכות היחסים עם מקורות סיווע אלה. כאשר מדבר במקורות סיווע طبيعيים (הורם, חברים), מחקרים הצביעו שמתבגרים רבים בסיכון מנהלים מערכת יחסים שלילית ומנוכרת עם הורייהם, המאפיינת בלכידות נמוכה, בחוסר עקביות, בחוסר פתיחות, בתקשורת דלה וברמת קונפליקט גבוהה (כאהן-טרברצ'ינסקי, קונסטנטינוב, יורוביין ואפרתי, 2001; Lagana, 2004 ; 2005). בהקשר זה נמצא, שמתבגרים בסיכון המטופלים במסגרת "קידום נוער" מתקשים לשוחח עם הורייהם יותר מאשר מתבגרים נורמטיביים (הראל ואחרים, 2002, 2003 ; כהן-נבות ואחרים, 2001). מנגד, הממצאים לגבי שיעורי הפניה לעזרה של מתבגרים בסיכון לחברים אינם חד-משמעותיים. חלק מהחוקרים מצאו, שמתבגרים בסיכון מדווחים על תמיכת חברותית נמוכה יותר מצד קבוצת השווים לעומת מתבגרים נורמטיביים (כאהן-טרברצ'ינסקי ואחרים, 2004 ; 2005). לעומת זאת, מחקרים אחרים מציעים על רמות

נכונות לפנות למקורות סיוע בבעיות אישיות: מתבגרים במצבים סיכון ומתבגרים נורומטיביים

דומות של קשיים בקשרים חברתיים ותמייה חברתית מקובצת השווים (הראל ואחרים, 2002; כהן-נבות ואחרים, 2001). ואילו הס ו קופלנד (Hess & Copeland, 2001) מצאו דוקא אצל מתבגרים בסיכון תמייה חברתית גבוהה מצד קבוצת השווים לעומת מתבגרים נורומטיביים. אחד ההסברים האפשריים לסתירה זו הוא שמתבגרים בסיכון "מתמודדים" עם בעיות באמצאות קשיים חברתיים מוחוץ לבית הספר עם מתבגרים דומים להם, ואילו מתבגרים נורומטיביים מתחפשים תמייה חברתית במסגרת בית הספר בקרוב מתבגרים כמוותם (Hess & Copeland, 2001). הסביר אחר קשור לכך, שתמייה משפחתיות ותמייה של חברים משלימות זו את זו, ושמתבגרים נזורים בחבריהם כאשר הסיוע מהוריהם אינם זמינים או אינם אפקטיבי ולהפך (Lempers & Clark, 1992). הגורם המשפיע על החלטת מתבגר לפנות לעזרה בהקשר זה הוא האקלים המשפחתי. מתבגרים המקבילים תמייה משפחתיות מספקת ויש להם יחסים תקינים עם הוריהם, יצילוח בפניה לחברים וביצירת יחסים תומכים איתם. מנגד, מתבגרים בסיכון שיש להם תמייה משפחתיות נמוכה ויחסים משפחתיים בעיתויים, חוותים קשיים בהתמודדות עם חבריהם ובשימוש בתמייה החברתית שלהם (Laible et al., 2000; Lipschitz-Elhawi & Itzhaky, 2005) ועשויים אף לנוטות למעורבות יתר ולקונפורמיות אנטיסוציאלית בקבוצת השווים (Shulman, Seiffge-Krenke, Levy-Schiff, Fabian, & Rotenberg, 1995). זאת בשל ההנחה, שהמשפחה מהוות עברו הפרט מודל ליחסים בין-אישיים ולקבלת תמייה מקובצת השווים (Doyle & Markiewicz, 2005).

תפיסת המקורות הפורמלליים

מלבד החסמים הקיימים בנכונות של מתבגרים נורומטיביים לפנות לעזרה פורמלית (ראו לעיל בסעיף מקורות הסיוע הפורמלליים), אצל מתבגרים במצבים סיכון יש חסמים נוספים בהקשר הבית-ספר. למתבגרים בסיכון תחושת ניכור כלפי בית הספר, הבאה לידי ביטוי בתחושים של חוסר הוגנות וחוסר עניין מצד המורים כלפייהם, והם תולים את האשם לנשיהם בגורמים בבית הספר (כהן-נבות ואחרים, 2001). מאחר שהתחנחות מתבגרים בחיפוש עזרה קשורה בתפיסתם את מקור הסיוע (Lindsey & Kalafat, 1998; McCarthy & Hagan, 1992), עדותיהם של שליליים של מתבגרים במצבים סיכון כלפי מקורות הסיוע בבית הספר ישפיעו על נוכנותם לפנות אליהם לעזרה (קסלר, 2004). מחקרים מציעים על קשר שלילי בין תחושת ניכור של מתבגרים כלפי בית הספר לבין נוכנותם ליצור קשרים משמעותיים עם מוריםיהם (קסלר, 2004). חזוק לטענה זו אפשר למצוא במחקר (Grinstein-Weiss et al., 2005), שמצא כי שביעות רצון של המתבגר מבית הספר היא הגורם המרכזី בהחלתו לפנות לעזרה למקורות פורמלליים. גם מדיווחי מורים עליה, כי תלמידים שנכשלים בלימודים פנו

פחות למקורות סיווע פורמליים בבספר לעומת תלמידים מצליחים (& Milgram, 1993; Palti, 1993). כפועל יוצא מחסמים אלה נמצא, כי מתבגרים בסיכון נטו פחות ממתבגרים נורמטיביים לפניו לעזרה למקורות סיווע פורמליים בתחום בית הספר ומחוץ לו (Lagana, 2004; Rainone et al., 1993).

מטרת המחקר הנוכחי

לאור ההבדלים המבחינים בין נוער במצבים סיכון לנוער נורטיבי, שנמצאו בספרות, מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבחון הבדלים אפשריים בין קבוצת המתבגרים הנורמטיביים לבין קבוצת המתבגרים בסיכון במידת הנכונות לפניו לעזרה למקורות הסיווע השונים (הורים, חברים ומורה) בכיעוריהם האישיות, ולבדוק איך המתבגרים תופסים מקורות אלה. בנוסף, המחקר בדק בקרב המתבגרים בסיכון כיצד הם מדרגים ותופסים את עובד קידום נוער ביחס למקורות הסיווע האחרים.

המחקר

המדגם

במחקר נטלו חלק 482 מתבגרים בני 14–18 ($M = 16.06$, $SD = 1.19$), משתי קבוצות: מתבגרים במצבים סיכון ומתבגרים נורטיביים. הבחנה בין שתי קבוצות המחקר נעשתה על פי מסגרת ההשתתייכות – ייחדות קידום נוער לעומת מסגרות חינוך פורמליות נורטטיביות. מבין הנבדקים, 271 מתבגרים לומדים בתתי ספר תיכוניים ורגילים (56.1% בנים ו-43.9% בנות) ו-211 מתבגרים המטופלים ביחידות קידום נוער (62.6% בנים ו-37.4% בנות). התפלגות המתבגרים במחקר על פי המאפיינים האישיים מוצגת בלוח 1. בניתוח² שנעשה לבדיקת ההבדלים בין שתי קבוצות המחקר, נמצאו הבדלים מובהקים בכל המאפיינים של הורי המתבגרים. השכלה האכיפה של קבוצת המתבגרים בסיכון נמוכות יותר, יותר נבדקים בקרב המתבגרים בסיכון הם ילדי גrownים או אלמנים. מספר הילדי פחחות טוב ממצבן של לעומת משפחות של מתבגרים נורטטיביים. רוב המתבגרים הנורטטיביים חיים עם שני ההורים, משפחות של מתבגרים נורטטיביים. אך רק כמחצית המתבגרים בסיכון חיים עם שני ההורים. נסף, נמצאו הבדלים מובהקים בכל המאפיינים של התנהגויות הסיכון בקרב שתי הקבוצות. יותר מתבגרים במצבים סיכון שותים אלכוהול, משתמשים בסמים ובעלי רישומים במשטרת. מנגד לא נמצא הבדל מובהק ביחס למגדר: בשתי הקבוצות יש יותר מתבגרים ממתבגרות.

נכונות לפנות למקורות סיוע בבעיות אישיות: מתבגרים במצבי סיכון ומתבגרים נורומטיביים

לוח 1 : התפלגות הנבדקים בקבוצת המתבגרים בסיכון והמתבגרים הנורומטיביים לפי מאפיינים אישיים והתנהגותיים

χ^2	מתבגרים בסיכון		מתבגרים נורומטיביים		מאפיינים
	%	N	%	N	
2.05					מגדר
	56.1	152	62.6	132	זכר
	43.9	119	37.4	79	נקבה
37.40***					השכלה הורית
	11.8	32	22.7	48	יסודית
	44.6	121	7	125	תיכונית
	43.5	118	59.2	38	אקדמית
52.94***					צורת מגורים
	82.7	224	52.4	110	עם שני ההורים
	12.9	35	38.1	80	עם אחד ההורים
	4.4	12	9.5	20	מחוץ לבית
58.62**					מצב משפחתי
	85.6	232	54.0	114	נשואים
	12.9	35	39.8	84	גרושים
	1.5	4	6.2	13	אלמנטים
61.59***					מצבכלכלי של ההורים
	5.9	46	27.5	58	גרווע
	19.9	54	30.3	64	בינוני
	74.2	201	42.2	89	טוב
61.56***					שתיית אלכוהול
	58.7	159	26.1	54	לא שותים
	19.9	54	21.2	44	לעיתים ורבות
	21.4	58	52.7	109	לעתים קרובות
55.50***					שימוש בסמים
	95.6	259	71.2	148	לא משתמשים
	2.6	7	13.9	29	לעתים ורבות
	1.8	5	14.9	31	לעתים קרובות
84.11***					רישום במשטרה
	96.3	260	64.2	131	אין רישום
	3.7	10	35.8	73	יש רישום

*** p < .0001

אשר לגיל המתבגרים, שהוא משתנה רציף, נעשה ניתוח t-test להשוואה בין הקבוצות. נמצא הבדל מובהק בין 2 הקבוצות, $t = 15.09$, $p < .001$. גיל המתבגרים במצבי סיכון ($M = 16.82$, $SD = 1.03$) גבוה מזה של המתבגרים הנורומטיביים ($M = 15.46$, $SD = .91$). הבדלים אלה, שנמצאו גם במחקרים קודמים (הראל ואחרים, 2002; כהן-נברות ואחרים, 2001; שמיד, 2006), מוכיחים את ההבחנה בין שתי הקבוצות לפי הגדרת השיווק המסגרתי (רומי, 2007).

כלי המחקר

שאלון המחקר הורכב משני תח-שאלונים: שאלון מאפיינים אישיים ושאלון פנינה לעוזה. להלן פירוט השאלונים.

1. **שאלון מאפיינים אישיים.** בשאלון 16 פריטים המתיחסים לנונונים אישיים של המתבגר ו-ד' פריטים המתיחסים למאפייני משפחתו. הפריטים המתיחסים לנונונים אישיים של המתבגר היו: מגדר, גיל, מספר سنوات לימוד, הגדרת דתיות, לאום, ארץ לידה, שנת עלייה, סדר לידה, צורת מגוריים, סוג מגוריים, מסגרת לימודית, מגמה, היקף משרה והתנהגוויות סיכון. הפריטים המתיחסים למאפייני משפחת המתבגר היו: ארץ לידה של ההורים, הeschaltung הורים, מצב משפחתי, מצבכלכלי ומספר ילדים.

2. **שאלון פנינה לעוזה.** השאלון פותח לצורכי המחקר הנוכחי על בסיס מחקרים ושאלונים קודמים (טטר ומילגורם, 2001; רומי, 1998; Sheffield et al., 2004), והוא מורכב משני חלקים:

מידת הנוכנות לפנוט לעוזה. חלק זה בדק את מידת הנוכנות של הנבדקים לפנוט לעוזה בעיות בתחום האיש לשולשה מקורות סיווע מרכזיים: הורים וחברים (מקורות בלתי פורמליים) ומורה-מחנך (מקור פורמלי). בפni קבוצת המתבגרים בסיכון הציג מקור סיווע רביעי: עובד קידום נוער, מתוך הנחיה שנוכחותו ביחידות לקידום נוער העשויה להפוך אותו למשמעותי תמייה וסיווע עבור מתבגרים אלה. בהתיחס לכל אחד מקורות הסיווע, הנבדקים נתקשו להעיר את המידה שבה היו פונים לקבל עוזה על סולם ליקרט בין 6 דרגות: מ-1 — "בכלל לא" ועד 6 — "במידה רבה מאוד".

ככל שהציג גבוה יותר, מידת הנוכנות לפנוט לעוזה גבוה יותר. מאפייני נוthen העוזה. חלק זה בדק עד כמה כל אחד מחמשה מאפיינים מרכזיים של נוthen העוזה (קרבה, נוכנות לעוזר, אמינות, מומחיות ואחריות מקצועית) מנהה את המתבגרים לפנוט אליו לעוזה. הערכת המתבגרים נעשתה על פי סולם ליקרט בין 6 דרגות, מ-1 — "בכלל לא" ועד 6 — "במידה רבה מאוד". בספרות נמצא שמאפיינים אלה משפיעים על החלטת המתבגרים לפנוט לעוזה (טטר ומילגורם, 2001;

נכונות לפנות למקורות סיוע בבעיות אישיות: מתבגרים במצבי סיכון ומתבגרים נורמטיביים

צוקרמן וקאים, 2011 ; Lindsey & Kalafat, 1998) והם מתחקלים לשתי קטגוריות מרכזיות: מאפיינים בלתי פורמליים (קרבה, נוכנות לעזר ואמינות) ומאפיינים פורמליים (מומחיות ואחריות מקצועית). כדי לאשש את החלוקה של מאפייני נוتن העוזרה, הוצגה רשות המאפיינים בפני שלושה שופטים מומחים בתחום החינוך, והייתה ביניהם הסכמה מלאה לגבי מין המאפיינים לשתי קבוצות. החלוקה למדדים נקבעה על פי חווות דעתם של שלושת השופטים, שמיינו את רשות המאפיינים של מקורות הסיוע לשתי קבוצות. המדדים חושבו על פי ממוצעי התשובות של כל אחד משני המאפיינים.

הליך המחקר

עורכי המחקר פנו ל-20 מנהליים של ייחדות קידום נוער ול-15 מנהלי בתי ספר. 13 מנהלי ייחדות ו-6 מנהלי בתי ספר נתנו את הסכמתם להשתתף במחקר. השאלונים חולקו למתבגרים בבתי הספר בכיתות, וביחידות קידום נוער באופן פרטני או בקבוצות קטנות באמצעות החוקר ומדריכי הייחדות. השאלונים הוחזור עם תום מילויים. בקבוצות המתבגרים בסיכון קיבלו מתבגרים המתקשים בקריאה עוזרת בהקראת השאלות מהצotta ביחידות. הודגש בפני המתבגרים שהשאלונים אונימיים, והם ישמשו לצורך מחקר בלבד וכן שמילוי השאלון הוא בוגר בחרה ולא חובה. זאת כדי להגביר את נוכנותם להיחשף באמינות ולהגביר את אמינות המחקר.

ההיענות מצד התלמידים למלוי השאלון הייתה כמעט מילואית. בסך הכל חולקו למתבגרים משתי הקבוצות 723 שאלונים, ומתוכם הוחזור 656 שאלונים מלאים (91%). מבין השאלונים המלאים נקבעו 63 שאלונים של מתבגרים בסיכון ו-111 שאלונים של מתבגרים נורמטיביים, שלא התאימו לטווח הגילים שנקבע מראש למחקר (14–18). מילוי השאלון כולל ארך כ ארבעים דקות בממוצע.

ממצאים

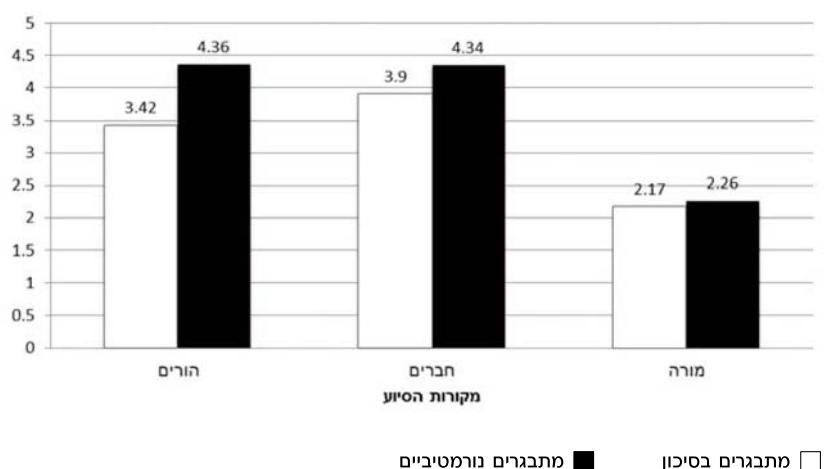

הנכונות לפנות לעוזרה אל מקורות הסיוע נעשה ניתוח ANOVA $3 \times 2 \times 2$ (קבוצות $\times$ מגדר $\times$ מקור הסיוע) עם מדידות חוזרות בהתייחס למקורות הסיוע, כאשר המשתנה התלוי היה מידת הנוכנות לפנות לעוזרה. בניתוח זה נמצא הבדל מובהק בין שלושת מקורות הסיוע, $F(2,476) = 294.51$, $\eta^2 = .55$ $< .001$. הנכונות לפנות לעוזרה נמוכה יותר מהnocנות לפנות להורים ולהברים. עם זאת, נמצא אינטראקציה מובהקת של קבוצות $\times$ מקור הסיוע,

זאב קאים ושלמה רומי

מקור סיווע $F(2,476) = 18.42$, $p < .001$, $\eta^2 = .07$ וכן נמצאה אינטראקציה מובהקת של מגדר $\times$ מקור סיווע ($F(2,476) = 3.14$, $p < .05$, $\eta^2 = .01$). עם זאת, לא נמצאה אינטראקציה מובהקת של קבוצות $\times$ מגדר $\times$ מקור סיווע ($F(2,476) = .77$, $p > .05$). הממצאים לגבי האינטראקציה של קבוצות $\times$ מקור סיווע מוצגים בתROSים 1.

תרשים 1 : ממוצעי נוכנות מתבגרים בסיכון ומתבגרים נורמטיביים לפניות לעזרה אל מקורות סיווע

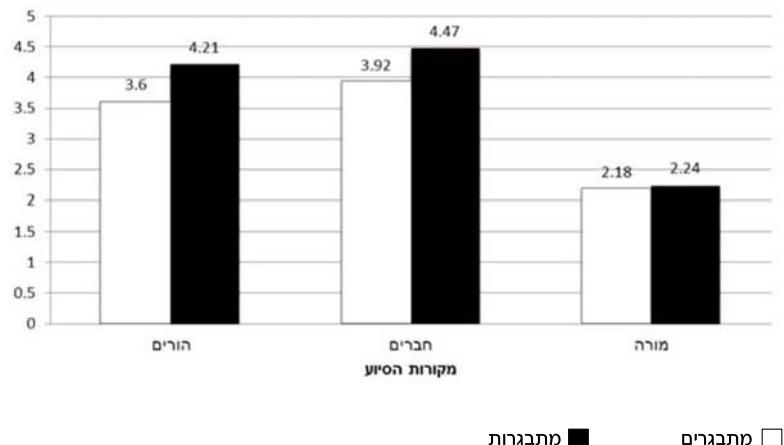

בתרשים 1 אפשר לראות, שבקבוצת המתבגרים בסיכון הנוכנות הגבוהה ביותר הייתה לפניות לילדים, אחראית להורים ולבסוגו למורה. לעומת זאת, בקרב המתבגרים הנורמטיביים הנוכנות הגבוהה ביותר הייתה לפניות להורים ולהורים ולאחראית למורה, בפער ניכר.

בניתוח simple effect שנעשה להבهرת האינטראקציה (Tabachnick & Fidell, 2006), נועתה השוואת בין שלושת מקורות הסיווע בקרב מתבגרים בסיכון ומתבגרים נורמטיביים בנפרד. נראה על פי גודל האפקט, שבקרב המתבגרים בסיכון הבדלים בין שיורי הנוכנות לפניות שלושת המקורות, $F(2,420) = 75.50$, $p < .001$, $\eta^2 = .26$. יותר מוגדל האפקט בקרב מתבגרים נורמטיביים, $F(2,538) = 247.50$, $p < .001$, $\eta^2 = .48$. בניתוח השוואת בזוגות עם תיקון בופרוני שנעשה בקרב המתבגרים בסיכון, נמצאו הבדלים מובהקים בין כל שלושת מקורות הסיווע. לעומת זאת, בקרב המתבגרים הנורמטיביים נמצאו הבדלים מובהקים רק בין ההורים והילדים לבין המורה. כאמור, נמצאה גם אינטראקציה של מגדר $\times$ מקור הסיווע. אינטראקציה זו מוצגת בתROSים 2.

nocnosti na podporu sítia v občianských organizáciach: maticové súčiény a maticové normatívne

graf 2: Môžučí nocnosti maticové súčiény a maticové normatívne

graf 2 je možné vidieť, že súčiény sú výrazne výšie ako normatívne. Významný je rozdiel medzi súčiény a normatívne v kategórii Horims ($F(1,394) = 152.6$, $p < .001$, $\eta^2 = .43$). Významný je rozdiel medzi súčiény a normatívne v kategórii Chubrim ($F(1,394) = 139.78$, $p < .001$, $\eta^2 = .33$). Významný je rozdiel medzi súčiény a normatívne v kategórii Morah ($F(1,394) = 139.78$, $p < .001$, $\eta^2 = .33$).

Naopak, maticové normatívne súčiény sú významne nižšie ako maticové súčiény. Významný je rozdiel medzi maticovými súčiény a maticovými normatívne v kategórii Horims ($F(1,394) = 152.6$, $p < .001$, $\eta^2 = .43$). Významný je rozdiel medzi maticovými súčiény a maticovými normatívne v kategórii Chubrim ($F(1,394) = 139.78$, $p < .001$, $\eta^2 = .33$). Významný je rozdiel medzi maticovými súčiény a maticovými normatívne v kategórii Morah ($F(1,394) = 139.78$, $p < .001$, $\eta^2 = .33$).

מאפייני מקור הסיווע

הערכת מאפייני מקור הסיווע נבדקה באמצעות שני מדדים. מדד אחד מבטא את המאפיינים הבלתי פורמליים של מקור הסיווע: קרבה, נכונות לעזרה ואמינות; והמדד השני מבטא את המאפיינים הפורמליים של מקור הסיווע: מומחיות ואחריות מקצועית.

לבדיקת ההבדלים בשני מדדי מקורות הסיווע (פורמלי, בלתי פורמלי) נעשה ניתוח MANOVA $3 \times 2 \times 2$ (קבוצות $\times$ מגדר $\times$ מקור הסיווע) עם מדידות חוזרות בהתייחס למקור הסיווע. בניתוח MANOVA נמצא הבדל מובהק בין שלושת מקורות הסיווע (הורם, חברים ומורה) $F(4,469) = 184.06, \eta^2 = .61, p < .001$, כמו כן, נמצא אינטראקציה מובהקת של קבוצות $\times$ מקור הסיווע ($F(4,469) = 4.69, p < .001$), $\eta^2 = .04$. לוח 2 מציג את ממוצעי המדד הבלתי פורמלי והמדד הבלתי פורמלי של מקורות הסיווע בקרוב שתי קבוצות המחקר — מתבגרים בסיכון ומתבגרים נורמטיביים, וכן את תוצאות ניתוח השונות לכל מדד בנפרד.

לוח 2: ממוצעים וסטיות תקן של המדד הפורמלי והמדד הבלתי פורמלי של מקורות הסיווע בקרוב מתבגרים בסיכון ומתבגרים נורמטיביים, ותוצאות ניתוחי השונות שנעשו לכל מדד בנפרד

סוג המאפיינים	קבוצות מתבגרים							
	קבוצות $\times$ מקור סיווע		מקור סיווע		נורמטיביים			
	קבוצות $\times$ מקור סיווע	מקור סיווע	سد	سد	سد	سد	ב███ון	ב███ון
בלתי פורמלי								
הורם	.02	8.06***	.40	316.48***	1.13	5.04	1.50	4.16
חברים					1.28	4.64	1.41	4.31
מורה					1.52	3.01	1.45	2.59
פורמלי	.01	3.48**	.09	47.90***	1.41	4.45	1.64	3.82
הורם					1.45	3.53	1.61	3.33
חברים					1.71	3.52	1.72	3.10
מורה								

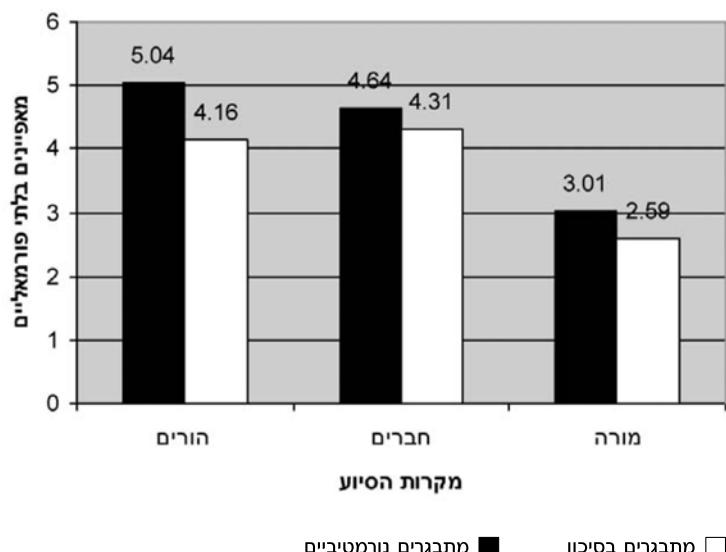
** $p < .01$ *** $p < .001$

בلوح 2 אפשר לראות שنمצאו הבדלים בין שלושת מקורות הסיווע בשני מדדי המחקר. על פי גודל האפקט אפשר לראות שההבדלים בין המקורות במדד הבלתי פורמלי גבוהים בהרבה מההבדלים במדד הפורמלי. בניתוחי השוואה בזוגות נמצאו, שלגבי המדד הבלתי פורמלי יש הבדל בין כל שלושת מקורות הסיווע. על פי הממוצעים המוצגים בلوح אפשר לראות, שתפיסת ההורים מבחינה המדד הבלתי פורמלי היא

נכונות לפנות למקורות סיווע בעייתי אישיות: מתבגרים במצבי סיכון ומתבגרים נורומטיביים

הגבוהה ביותר, לאחריה תפיסת החברים ולבסוף תפיסת המורה. בניתוח השוואת בזוגות נמצא גם הבדל מובהק בין ההורם לבין החברים ומורה. במדד הפורמלי תפיסת ההורם היא הגבוהה ביותר, אך תפיסת החברים ומורה דומה. יחד עם זאת, בשני מדרים אלו נמצאו גם אינטראקציות מובהקות של קבוצות $\times$ מקור הסיווע: מאפיינים בלתי פורמליים — $F(2,944) = 3.48$, $p < .05$; $\eta^2 = .01$; מאפיינים פורמליים $F(2,944) = 8.06$, $p < .01$; $\eta^2 = .02$. תרשימים 3 מציג את ההבדלים בין שתי קבוצות המחקר ביחס לתפיסת המאפיינים הבלתי פורמליים של מקורות הסיווע.

תרשים 3 : ממוצעי רמת התפיסה של המאפיינים הבלתי פורמליים של מקורות הסיווע בקרוב מתבגרים בסיכון ומתבגרים נורומטיביים

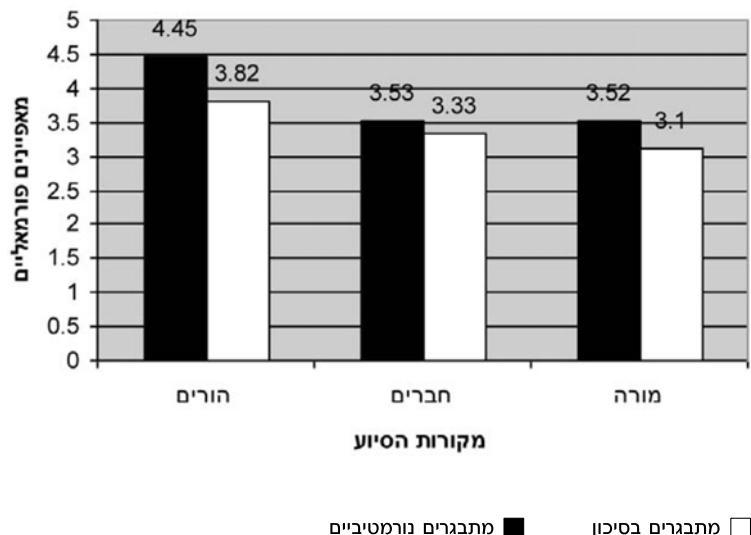
אשר לתפיסת המאפיינים הבלתי פורמליים, כדי לאתך את מקור האינטראקציה נעשו ניתוחי שונות 2×2 (קבוצות $\times$ מקור סיווע). ניתוח אחד התייחס להבדלים בין ההורם לחברים, ניתוח שני התייחס להבדלים בין ההורם למורה, וניתוח שלישי התייחס להבדלים בין חברים למורה. בניתוח השונות שנעשתה לגבי ההורם וחברים נמצאה אינטראקציה מובהקת של קבוצות $\times$ מקור סיווע, $F(1,472) = 15.82$, $p < .001$, $\eta^2 = .03$. ככלומר יש הבדלים גדולים יותר בין שתי קבוצות המחקר בתפיסת ההורם מאשר בתפיסת החברים, כפי שאפשר לראות בתרשימים. גם בניתוח השונות שנעשתה לגבי ההורם ומורה נמצאה אינטראקציה מובהקת של (קבוצות $\times$ מקור סיווע), $F(1,472) = 9.86$,

זאב קאים ושלמה רומי

$\eta^2 = .02$ $p < .05$ כפי שאפשר לראותה בתרשים, גם כאן ההבדל בין שתי הקבוצות בתפישת ההורים גדול יותר מההבדל בתפישת המורה. מנגד, בניתוח השונות שנעשה לגבי ההשוואה בין החברים למורה לא נמצא אינטראקציה מובהקת, $F(1,472) = .37$.

זכורנו נמצאה אינטראקציה גם במדד הפורמלרי. תרשימים 4 מציג את ההבדלים בין שתי קבוצות המחקר ביחס לתפישת המאפיינים הפורמלליים של מקורות הסיווע.

תרשים 4 : ממוצעי רמת התפיסה של המאפיינים הפורמלליים של מקורות הסיווע בקשר למתבגרים בסיכון ומתבגרים נורמטיביים

אשר לתפישת המאפיינים הפורמלליים, כדי לאתר את מקור האינטראקציה נעשו ניתוחי שונות 2×2 (קבוצות $\times$ מקור סיווע). בניתוח המשך להבדלים בין הורים וילדים נמצאה אינטראקציה מובהקת של קבוצות $\times$ מקור סיווע, $F(1,472) = 8.49$, $\eta^2 = .02$ $p < .05$, ככלומר יש הבדלים גדולים יותר בין שתי קבוצות המהקר בתפישת ההורים מאשר בתפישת החברים, כפי שאפשר לראות בתרשים. מנגד, בניתוח השונות שנעשה לא נמצא אינטראקציות מובהקות לגבי ההשוואה בין ההורים למורה, $F(1,472) = 1.25$, $p > .05$.

בניתוח MANOVA נוסף נבדקו גם הבדלים בין המתבגרים למתבגרות בתפישת המאפיינים הפורמלליים והבלתי פורמלליים של מקורות הסיווע. בניתוח זה נמצא הבדלים מובהקים בין המתבגרים למתבגרות, $F(2,471) = 6.28$, $p < .01$, $\eta^2 = .03$, אך לא נמצא

nocnosti dla źródeł siurowości w ocenach indywidualnych: matematycznych w zakresie średnich i matematycznych normatywnych

Analiza różnicowa między źródłami siurowości wykazała, że różnica między średnimi matematycznych a normatywnych wynosi 11.98, $F(1,472) = 11.98$, $p < .001$, $\eta^2 = .03$. Matematyczne oceny indywidualne różnią się od ocen normatywnych o średnich 3.14, $SD = 1.68$ i średnich 2.93, $SD = 1.73$. W związku z tym, matematyczne oceny indywidualne znajdują się wyżej od ocen normatywnych, co sugeruje, że oceny matematyczne są lepsze niż oceny normatywne.

ディーン

הבדלים בין מתבגרים במצבי סיכון למתבגרים נורמיטיביים בתפישת מקורותesiouw

מצאי המחקר מציעים על קיומה של דיפרנציאציה אצל המתבגרים בבחירת מקורותesiouw, והעדפה ברורה של המקורות הטבעיים (הורים וילדים) על פני המקורות הפורמליים. על פי הספרות (Nadler, 1991) נובעת העדפה זו מההבדיר הנמוך יחסית של האים על הערך העצמי של הפונה לעזרה למקורותesiouw הטבעיים לעומת לעומת מקורותesiouw הפורמליים. שכן, הפניה למקורותesiouw הטבעיים נחפתה כצעד נורמיובי, ודימויו של הפונה לא יפגע בעקבות כך (Nadler, 1991). מלבד זאת, ניתן שההעדפה לפנות למקורותesiouw טבעיות נובעת מחוסר מודעות מספקת בקרב המתבגרים ליתרונותיהם של מקורותesiouw الآخرين (Wilson, Deane, Ciarrochi, & Rickwood, 2005), אך גם מחסמים שונים שמרתיעים מפני הפניה למקורותesiouw הפורמליים (Helms, 2003; Lindsey & Kalafat, 1998; Tishby et al., 2001).

עزم העדפה הפניה למקורותesiouw טבעיות והשיעורים הנמוכים של nocnosti dla źródeł siurowości נובעים, ככל הנראה, מהנטיה לפיתוח עצמאו, המאפיינית את גיל ההתבגרות, ואת העדפתם של המתבגרים להתחmodd עם בעיות בכוחות עצם ללא siurowości. (Ciarrochi et al., 2002).

מצאי בולט במחקר הוא שיש דמיון בדיפרנציאציה שמציעים המתבגרים משתי הקבוצות (מתבגרים נורמיטיביים, מתבגרים בסיכון) בין źródła siurowości. בשתי הקבוצות הייתה העדפה לפנות למקורותesiouw הטבעיים על פני המורה. עם זאת נמצא כי nocnosti dla źródeł siurowości המתבגרים הנורמיטיביים לפנות להורים ולחברים הייתה דומה, ואילו המתבגרים בסיכון היו nocnosti dla źródeł siurowości לעזרה קודם לחברים וrokach później dla hhorim. Ponadto, nocnosti dla źródeł siurowości של המתבגרים הנורמיטיביים dla hhorim i dla chbrim była gorsza niż dla

קבוצת המתבגרים בסיכון. ממצאים אלה חואמים ממצאי מחקרים קודמים, שלפיהם הבדלים בתמייה החברתית מההורם משפיעים על הבדלים בנסיבות המתבגרים לפנות לעוזרת למקורות הטבעיים. הבדלים אלה מוסברים בכך, שמתבגרים בסיכון חוותים במשפחותיהם מערכתיחסים שלילית ומנוגרת עם ההורים, ולפיכך הם מתקשים לשוחח עם הוריהם יותר ממתבגרים נורומטיביים (הראל ואחרים, 2002, 2003; האן-נבות ואחרים, 2001). באשר לחברים, מתבגרים בסיכון נוטים פחות לפנות לחבריהם מאשר מתבגרים נורומטיביים, אם כי כאשר יש להם בעיה הם פונים קודם כולן לחבריהם, שההורם משפיעה כנראה על יכולת התמודדות שלהם עם החברים ומקשה עליהם להיעזר בתמייה החברתית, ורק במקרים מסוימים של אין ברירה הם פונים לחבריהם כמותם שבמחקר הנוכחי הבדל הגדל ביוטר בין שתי הקבוצות הוא תפיסת ההורים, קשורה כנראה להבדלים שנמצאו בין שתי קבוצות אלו בספרוות בתפיסה מאפייני ההורים כמקור סיווע (מושקוביץ, 2006), באופי האקלים המשפחתי וברמת התמייה החברתית מההורם (כאן-סטרובצ'ינסקי ואחרים, 2005; Hess & Copeland, 2001; Lagana, 2005). לעומת זאת, בנוגע לתפיסת המאפיינים של החברים כמקור סיווע נמצא הבדלים קטנים יותר בין שתי הקבוצות. ממצאים אלהulos בקנה אחד עם מחקרים קודמים, שלפיהם מתבגרים בסיכון מודוחים על תמייה חברתית נמוכה יותר מצד קבוצת השווים לעומת מוגבלים נורומטיביים (כאן-סטרובצ'ינסקי ואחרים, 2005; Lagana, 2004). ככלומר, לאור העובדה, שמתבגרים בסיכון תפסו את החברים כמקור סיווע ברמה נמוכה יותר במאפיינים הבaltı פורמליים הכלולים תכונות כמו קרובות, נוכנות לעוזר ואמינות, הם גם מגלים נוכנות נמוכה יותר לפנות אליהם מאשר מתבגרים נורומטיביים.

מנגד, לא נמצא הבדלים בין שתי הקבוצות בנוגע לנוכנות לפנות למורה, אף על פי שנמצא כי מתבגרים נורומטיביים תפסו את המורה כמקור סיווע ברמה גבוהה יותר במאפיינים הבaltı פורמליים ממתבגרים בסיכון ממתבגרים בסיכון. בשתי הקבוצות נמצא שיורים נמוכים של נוכנות לפנות אליו לעוזרת. העובדה, שלמרות ההבדלים בין שתי הקבוצות בתפיסת המורה כמקור סיווע, שיורי הנוכנות לפנות אליו בשתי הקבוצות היו נמוכים, מצטבעה על כך, שתתי הקבוצות אינן רואות את המורה כמקור סיווע מועדף, למורות היתרונות הייחודיים שבתקידיו על פי הספרות (גיטקיס וטטר, 2003). אפשר להסביר ממצאים אלה בכך, שככל שמערכת התמייה של הרשות החברתית נגישה יותר למוגבר, כך תגבר מידת הסיווע וההגנה שהיא תספק לו, והוא ימעט לפנות למקורות סיווע פורמליים (Caplan, 1976). בנוסף, ניתן שהדבר נובע

נכסנות לפנות למקורות סיווע בעיוה אישיות: מתבגרים במצבי סיכון ומתבגרים נורמטיביים

מכאן, שבמחקר הנוכחי נבדקו בעיות בתחום האישיש שאינן קשורות לעולם בית הספר, ושבהן השפעתו של המורה על המתבגרים מצומצמת, זהה מעיד על תפיסת המורה בעיני המתבגרים כמומחה להוראה ולא כדמות מסייעת. עם זאת, מתבגרים נורמטיביים תפסו את המורה כבעל מאפיינים בלתי פורמליים ופורמליים ברמה גבוהה יותר ממתבגרים בסיכון, כנראה על רקע ההבדלים בנסיבות של אליהן משתייכים מתבגרים מסוימי הקבוצות (כית ספר לעומת קבוצות קידום נוער). יחידות קידום נוער מטפלות בנוער שנמצא מחווץ למערכת החינוך הפורמלית או בתהליך של היפלוטה ממנה, וחוויה ניכור ממערכות החיים הנורמטיביות של בני גילו (כהן-נובות ואחרים, 2001). למתבגרים בסיכון יש חסמים נוטפים בהקשר הבית-ספר, מלבד החסמים הרגילים שבפניהם למקורות פורמליים. שכן למתבגרים בסיכון יש תחושות ניכור כלפי בית הספר, הבאות לידי ביטוי בתחושות של חוסר הוגנות וחוסר עניין של המורים כלפים, והם תולמים את האשם לנשיותם בגורם בבית הספר (כהן-נובות ואחרים, 2001).

בקerb המתבגרים בסיכון נבדק מקור סיווע נוסף: עובד קידום נוער. מצוי בולט ביחס לנכונות של מתבגרים בסיכון לפנות לעזרה הוא ביחס למקומו של עובד קידום נוער במקור הסיווע. מתוך המחקר עולה, כי נכונותם של מתבגרים בסיכון לפנות אליו לעזרה דומה לשיעור פניהם להורים, אך נוכחה משיעור פניהם לחברים וגבوها משיעור פניהם למורה. תפיסתו של עובד קידום נוער נובעת מהתפקיד שהוא ממלא בחני המתבגרים בסיכון. זה בא לידי ביטוי בקשר המיחודה שלו עם המתבגרים, קשר טיפולי בלתי פורמלי (להב וشمש, 2003), ובשל האחריות הכלכלת שלו תוך גילוי מעורבות בכל תחומי חייו של המתבגר (בר-און-כהן, 2007). בעצם התיחסות של עובד קידום נוער להיבטים הרגשיים והחברתיים של מתבגרים בסיכון יש לו אפשרות לפתח עימם יחס אמן ותקשורת, ודרךם הוא יכול לסייע להם גם בתחוםים נוטפים (גוטפר ורומי, 2011). מכאן עולה, שעובד קידום נוער עשוי לשמש את המתבגרים בסיכון מקור סיווע משלים למקורות הסיווע הטבעיים, ואלטרנטיבת סמי-פורמלית במרקם שבהם קשה להפנות למקורות הטבעיים.

הבדלים בין מתבגרים במצבי סיכון למתבגרות במצבי סיכון בתפיסת מקורות הסיווע

בנוסף לבדיקה ההבדלים בין מתבגרים בסיכון למתבגרים נורמטיביים, נבדקו במחקר גם הבדלים בין מתבגרים למתבגרות, בעיקר בקבוצת הסיכון. לא נמצאו הבדלים מגדריים בדרוג העדפת הפניה למקורות הסיווע. בקרוב שני המינים שיעור הפניה גבוהה ביותר היה לחברים, אחר כך להורים, ולבסוף למורה. בשתי מנגד, נמצאו הבדלים מגדריים ביחס לפניה למקורות הסיווע הטבעיים. בשתי

הקבוצות מתחברות נוטה לפונה לעזרה לחברים ולהורים בבעיות אישיות יותר ממתבגרים. ממצאים אלה סותרים ממצאי מחקרים קודמים (כאהן-סטרברצ'ינסקי, ואחרים, 2005; כהן-נבות ואחרים, 2001). יתכן שהדבר נובע מכך שהמחקר הנוכחי התרחק ממתבגרים בסיכון המטופלים ביחידות ליקידום נוער, ואילו מחקרים אחרים התרחקו בנווער בסיכון מטבגרות אחרות. העובדה שמתבגרות נוכנות לפונה לעזרה יותר ממתבגרים, נובעת ככל הנראה מההבדלים במאפייניהם האישיים של שני המינים ומהשפעת תהליכיים חברתיים, בעיקר הבדלים בתפקידים המגדירים, בסגנון התמודדות עם בעיות, יכולת חשיפה עצמית והבדלים ברמת ההיכרות עם מקור הסיווע וברמת החרדה (Gavranidou & Rosner, 2003; Sheffield et al., 2004).

חיזוק לכך אפשר למצוא גם במצאי המחקר הנוכחי. אלה מצביעים על כך, שמתבגרות יותר ממתבגרים מדגישות את האלמנטים הבלתי פורמליים של קרבה, נוכנות לעזרה ואמינותה בפניהן לעזרה למקורות הסיווע השונים, והדבר כנראה משפיע באופן חיובי על עדתן ביחס לפניה לעזרה ומעודד אותה גם לפונה יותר למקורות הסיווע.

לעומת זאת, לא נמצא הבדלים מגדירים בפניה למורה, אף על פי שנמצא כי מתבגרות תפסו את המורה כבעל מאפיינים בלתי פורמליים ברמה גבוהה יותר. יתכן שהסתירה לכaura בין שני ממצאים אלה מצביעה על כך, שלמתבגרים יש העדפות בהתאם לחום הבעיה למקורות הסיווע השונים. לכן, אף על פי שהמתבגרות תופסת את המורה כבעל מאפיינים בלתי פורמליים ברמה גבוהה יותר ממתבגרים, הן אין מגלות נוכנות רבה יותר לפניה בעיות בתחום האישי.

מוגבלות המחקר

המחקר הנוכחי התרחק ממתבגרים במצבי סיכון המטופלים ביחידות ליקידום נוער בלבד, ולכן הממצאים והמסקנות אינם מתאימים בהכרח למתבגרים בסיכון המטופלים בנסיבות אחרות. במחקרים המשך אפשר לחזור ולבחון את ממצאי המחקר לגבי מתבגרים בסיכון המטופלים בנסיבות אחרות.

בנוסף, המחקר הנוכחי התבסס על שאלונים לדיווח עצמי, שהתשובות עליהם סובייקטיביות ועלולות להיות מושפעות מרציה חברותית. הטעיות של כל המחקר, הנובעת מהאפשרות להטויות בדיווח, בולת בהקשר של המספרים שבח נמצאים המתבגרים, שכן יתכן שהפערים בהבדלים בין המתבגרים בסיכון למתבגרים הנורטטיביים שנמצאו במחקר שונים בין הדיווח שלהם לבין התנהגותם בפועל. לפיכך מומלץ לבדוק במחקרים עתידיים את השערות המחקר בדרכים נוספות, ולהשווות פוחים, ראיונות, התבססות על דיווח או על רשומות של סוכני סיוע וכדומה, ולהשוות בין הנתונים שיתקבלו בכלים השונים. באופן שכזה, הממצאים והמסקנות יהיו מחיימים

נכונות לפנות למקורות סיווע בעייתי אישיות: מתחברים במצבים סיכון ומתחברים נורמטיביים

יותר, ותחזק כל תמונה מקיפה ומדויקת יותר שחליל גם את זווית הראיה של המתחברים.

המחקר הנוכחי התייחס רק לנכונות המתחברים לפנות לעוזה, ולא השווה אותה למידת הפניה שלהם בפועל. מומלץ כי מחקר עתידי יתמקד בשיעורי הפניה בפועל ובשיעור הרצון של מתחברים משתי קבוצות הפנים לעוזה לכל אחד ממקורות הסיווע שנדרנו במאמר. מחקר זה עשוי לשפוך אור על תפקודם של מתקורות הסיווע השונות בעיני המתחברים, בעיקר של עובדים קידום נוער, כערוץ ייחודי של עוזה למתחברים בסיכון. בנוסף, השוואת בין הנכונות לפנות לעוזה לבין הפניה בפועל עשויה לתרום להבנת אופי הקשר בין שני המושגים ולהבהיר את מידת יכולת להקיש מעמדותיו של המתחבר כלפי פניה לסיווע לבין התנהגותו בפועל.

המחקר הנוכחי ה证实 בנסיבות בתחום האישי בלבד, ואילו בספרות נמצא הבדלים בשיעורי הנכונות לפנות לעוזה על פי תחום הטעיה. לאור זאת, מומלץ לבחון את שיעורי הפניה לעוזה ואת שיקולי המתחברים לפנות לעוזה בתחוםים אחרים של בעיות, כדי להבין באופן עמוק יותר את דפוסי חיפוש העוזה של מתחברים ולהביא את מערכות התמיכה השונות להיערכות מתאימה יותר למצבם ולעמדותיהם של מתחברים בכלל ושל מתחברים בסיכון בפרט.

פרקטיקה וניסוח מדיניות

בשל חשיבותם של מקורות הסיווע הטבעיים בעיני המתחברים, נודעת חשיבות רבה לשימוש שאפשר לעשות במקורות אלה לצורן ויהיו איתורו של סימני מצוקה, הגשות תמיכה והפניה לגורמי סיווע רלוונטיים. אולם מאחר שמדובר במקורות סיווע בלתי מזcouעים, מומלץ להכשרם ברמה בסיסית באיתור סימני מצוקה בקרב המתחברים, ויהי הטעיה ומידת חומרתה והפניות למקורות הסיווע המתאים.

בנוסף, הבנת הגורמים המעודדים את המתחברים לפנות לעוזה בכל קבוצה תסייע בהסבירה ובהכוונה לנכונות יותר של מתחברים משתי הקבוצות אל ממקורות הסיווע. כמו כן, מאחר שהבחירה לפנות למקור סיווע מסוים מושפעת מתפיישות סובייקטיבית של הפונה לגבי מקור הסיווע, מומלץ לחשוף את המתחברים למקורות הסיווע השונים ולהציג את המקורות הפורמליים (לדוגמה: המורה והצוות המזcouע בבית הספר) כדי להבהיר את מודעותם לקיוםם כמקורות סיווע, ליתרונות הטמון בהם ולפונקציות שהם ממלאים.

זאת ועוד, מאחר שנמצאו הבדלים בין מתחברים נורמטיביים למתחברים בסיכון בשיעורי הנכונות לפנות לעוזה, מומלץ למפות את החסמים הקשורים בפניה, ובעיקר לגבי קבוצת המתחברים בסיכון, כדי להבהיר את החשיפה של המתחברים למקורות הסיווע. ככל שnitיב להבין את דרכי ההתמודדות של מתחברים בסיכון עם בעיות ואת

דפוסי פניהם לעוזה, אפשר יהיה לפתח דרכי התרבות עילוות לצמצום פער השירות ולSHIPOR רוחחם הנפשית של מתבגרים אלה. בהקשר זה, מומלץ גם לנוקוט צעדים להגדלת תרומתם ויעילותם של המורים בבית הספר כ/cgiishi עוזה, באמצעות היכלה השכללית היבטים של זיהוי מצוקות וכן פיתוח גישה אפתית ופראקטיבית כלפי מתבגרים.

באשר לעובד קידום נוער, נראה כי הוא עשוי לשמש עבור המתבגרים בסיכון מקור סיווע משלים למקורות הסיווע הטבעיים, ולהוות חלופה במקרים שבhem קשה להם לפנות למקורות הטבעיים. תפיסתו החיבית בקרב מתבגרים במצב סיכון בזוכות הבלטת המאפיינים הבלתי פורמליים שלו לצד השרותו הפורמלית בטיפול בנווער בסיכון, מאפשרת לו לסייע להם במצבם שבhem תמיית המקורות הטבעיים אינה מספקת, או לתווך בין המתבגרים למקורות סיווע אחרים.

לסיכום, מצאי המחקר תורמים להבנת הגורמים המעודדים מתבגרים משתי הקבוצות לפנות לעוזה אל מקורות הסיווע. ההבדלים בשיעורי הנכונות לפנות למקורות הסיווע השוניים תלויים בהערכתה הסובייקטיבית של הפונה את המאפיינים הבלתי פורמליים והמאפיינים הפורמליים שלהם. בנוסף, מתבגרים נורטטיביים ומתבגרים בסיכון רואים במקורות הטבעיים, ובמיוחד בחברים, כתובת מועדף לפניה לעוזה, אם כי מתבגרים בסיכון נוטים לפנות לשני מקורות סיווע מועדף, למروת יתרונות יהודים משתי הקבוצות אינם תופסים את המורה כמקור סיווע מועדף, למروת יתרונות יהודים שעשוים להפוך אותו לדמות משמעותית. בנוסף, אצל המתבגרים בסיכון בלט מעמדו של עובד קידום נוער כתובת לפניה לעוזה בשיעור הדומה לשיעור פניהם להורים.

מקורות

- ארהרד, ר. ואל-דור, ג. (1991). *חוון נפשי, שיפור כושר ההתמודדות במצב מצוקה ומניעת התאבדות*. תל-אביב: עמל, המרכז הפסיכוגי טכנולוגי.
- בר-אור-כהן, ע. (2007). העברת המזויין בחינוך הבלתי פורמלי. בתוכר ש. רומי ום. שמידע (עורכים), *חינוך הבלתי פורמלי בישראל במציאות משנה* (עמ' 193–218). ירושלים: מאגנס.
- גיטקיס, ג. וטטר, מ. (2003). פניות של תלמידי תיכון לקבלת תמיכה ממורים: ציפיות וקבלת תמיכה בפועל. *היעוץ החינוכי*, יב, 48–67.
- גילת, ג. ווינטר, ג. (1998). עמדות של תלמידים כלפי פניה לעוזה של מחנכים ויועצים. *עינונים בחינוך*, 3 (2), 203–218.
- גרופר, ע. ורומי, ש. (2011). הכשרה לתפקיד עובד חינוכי-טיפולי בתחום העבודה החינוכית-סוציאלית. בתוכר: ח. אהרון (עורך). *עבודה חינוכית-סוציאלית בישראל* (321–340). רוחות: אדוואנס – הוצאה לאור.

נכונות לפנות למקורות סיוע בבעיות אישיות: מתבגרים במצבי סיכון ומתבגרים נורמטיביים

- הראל, י., אלבונגן-פרנקוביץ, ש., מולכו, מ. ואבר-עסבה, ח. (2002). נוער בישראל: רוחה החברתית, בריאותית והתנהגויות סיכון מבט בינלאומי – סיכום ממצאי המחקר השני (1998). ירושלים: ג'ינט-מכון ברוקדייל ואוניברסיטה בר-אילן, המגמה לסוציאולוגיה של הבריאות.
- הראל, י., מולכו, מ. וטילנגר, א. (2003). נוער בישראל: בריאות רוחה נפשית וחברתית ודפוסי התנהגויות סיכון. רמת-גן: אוניברסיטת בר-אילן.
- טטר, מ. (2002). משמעויות המורים עבור תלמידיהם: תפיסות מורים והשלכות ליעוץ. הייעוץ החינוכי, יא, טטר, מ. (2002). משמעויות המורים עבור תלמידיהם: תפיסות מורים והשלכות ליעוץ. הייעוץ החינוכי, יא, 122–100.
- טטר, מ. ומילגרם, א. (2001). פניה לעזרה בקרב מתבגרים. הייעוץ החינוכי, י, 91–91.
- כהן-סטרצ'ינסקי, פ., קונסטנטינוב, ו., ירווביץ, ל. ואפרתי, ר. (2005). מאפיינים וצרכים של הנערות המטפלות בשירות לנערות וצעירות – משרד הרווחה. דוח מחקר. ירושלים: ג'ינט-מכון ברוקדייל, המרכז לילדיים ולנוער, אשלים, העומתת לתכנון ולפיתוח שירותים לילדים ובני נוער בסיכון ומשפחותיהם, משרד הרווחה, השירות לנערות וצעירות.
- כהן-נברות, מ., אלבונגן-פרנקוביץ, ש. וריינפלד, ת. (2001). הנשירה הגלולה והסמייה בקרב בני נוער, דו"ח מחקר. ירושלים: ג'ינט – מכון ברוקדייל, המרכז לילדיים ולנוער, הכנסת – מרכז מחקר ומידע.
- כץ, ר. ובנדור, ג. (1986). *אמהות חדי-הוירות: ממערכות תמייה ורוחה אישית*. ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל.
- להב, ח. (2000). נוער בסיכון – התופעה בפרספקטיבה. *מניתוק לשילוב*, 10, 8–16.
- להב, ח. ושם, א. (2003). עובדי קידום נוער בישראל 2003 – שינויים בפרופיל האישי והמקצוע של עובדי קידום נוער בישראל המועסקים ביחסות לקידום נוער שביבוח משרד החינוך. *מפגש*, 18, 8–16.
- ליויתן, א. (2001). *סימפטומים פסicosומטיים במתבגרים המעורבים בטיפול באמהותיהן החולות בسرطان*. עבודה מוסמך. אוניברסיטת תל-אביב.
- מושקוביץ, ר. (2006). דמיון ושוני בבעיות ובדפוסי פניה לעזרה של מתבגרים מוקע של מצוקה לעומת מתבגרים שאינם מוקע של מצוקה. עבודת מוסמך. ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- צוקרמן, ד. וקאים, ז. (2011). עדות של מתבגרים כלפי חיפוש עזרה נפשית ממקורות סיוע פורמליים ובלתי פורמליים. *חברה ורוחה*, לא, (3), 411–436.
- קסלר, ע. (2004). *תפיסות תלמידים את המורים המשמעתיים: השפעותיהם של איכות הקשר עם ההורים ותוחות ניכור מבית הספר. עבודת מוסמך*. ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- רביב, ע., קלינגמן, א. והוורוביץ, מ. (1980). *ילדים במצבי לחץ ומשבר. תל-אביב: אוצר המורה. רומי, ש. (1998). שירות יעוץ נפשי בSEGROT: התובנות מהחדש במערכות קיימות. בתרן: ר. לוזבקין, ש. פלדמן (עורכות), מירח ונהלה ביעוץ החינוכי (עמ' 357–379). מכללת בית-ברל: הוצאת RCC.*
- רומי, ש. (2007). קידום נוער: התפתחות וסוגיות מרכזיות. בתוכ' ש. רומי ו. שמידע (עורכים), *החינוך הבלתי פורמלי בישראל במציאות משתנה* (עמ' 453–467). ירושלים: מאגנס.
- שמעיד, ה. (2006). *דין וחשבון הוגudeה החיבורית לבדיקה מצחים של ילדים ובני נוער בסיכון ובמצוקה. ירושלים: משרד העבודה והרווחה*.
- Brown, B. V., & Emig, C. (1999). Prevalence, patterns and outcomes. In D. J. Besharov (Ed.), *Americas' disconnected youth* (pp. 101–116). Washington, DC:American Enterprise Institute for Public Policy Research.
- Caplan, G. (1976). The family as support system. In G. Caplan & M. Killea (Eds.), *Support systems and mutual help: Multidisciplinary explorations* (pp. 19–36). New York, NY: Grune & Stratton.
- Ciarrochi, J., Deane, F. P., Coralie, J. W., & Rickwood, D. (2002). Adolescents who need help are the least likely to seek it: The relationship between low emotional competence

- and low intention to seek help. *British Journal of Guidance and Counseling*, 30, 173–188.
- Doyle, A. B., & Markiewicz, D. (2005). Parenting, marital conflict and adjustment from early- to mid-adolescence: Mediated by adolescent attachment style? *Journal of Youth and Adolescence*, 34, 97–110.
- Gavranidou, M., & Rosner, R. (2003). The weaker sex? Gender and post traumatic stress disorder. *Depression & Anxiety*, 17, 130–139.
- Geuzaine, C., Debry, M., & Liesens, V. (2000). Separation from parents in late adolescence: The same for boys and girls? *Journal of Youth and Adolescence*, 29, 79–91.
- Green, H., McGinnity, A., Meltzer, H., Ford, T., & Goodman, R. (2005). *The mental health of children and young people in Great Britain*. Norwich, UK: HMSO.
- Grinstein-Weiss, M., Fishman, G., & Eisikovits, Z. (2005). Gender and ethnic differences in formal and informal help seeking among Israeli adolescents. *Journal of Adolescence*, 28, 765–779.
- Gross, A. E., & McMullen, P. A. (1983). Models of the help seeking process. In B. M. DePaulo, J. D. Fischer, & A. Nadler (Eds.), *New directions in helping* (Vol. 2, pp. 45–70). New York: Academic Press.
- Helms, J. L. (2003). Barriers to help-seeking among 12th graders. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 14, 27–40.
- Hess, R., & Copeland, E. (2001). Students' stress, coping strategies, and school completion: A longitudinal perspective. *School Psychology Quarterly*, 16, 389–405.
- Kahane, R. (1997). *The origins of postmodern youth. Informal youth movements in a comparative perspective*. New York, NY: De Gruyter.
- Lagana, M. T. (2004). Protective factors for inner-city adolescents at risk of school dropout: Family factors and social support. *Journal of Children & Schools* 26, 211–220.
- Laible, D. J., Carlo, G. C., & Raffaelli, M. (2000). The differential relations of parent and peer attachment to adolescent adjustment. *Journal of Youth and Adolescence*, 29, 45–59.
- Lempers, J. D., & Clark-Lempers, D. S. (1992). Young, middle, and late adolescents' comparisons of the functional importance of five significant relationships. *Journal of Youth and Adolescence*, 21, 53–96.
- Lindsey, C. R., & Kalafat, J. (1998). Adolescents' views of preferred helper characteristics and barriers to seeking help from school-based adults. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 9, 171–193.
- Lipschitz-Elhawi, R., & Itzhaky, H. (2005). Social support, mastery, self-esteem and individual adjustment among at-risk youth. *Child & Youth Care Forum*, 34, 329–346.
- McCarthy, B., & Hagan, J. (1992). Surviving on the street: The experiences of homeless youth. *Journal of Adolescence Research*, 7, 412–430.
- Milgram, N. A., & Palti, G. (1993). Psychosocial characteristics of resilient children. *Journal of Research in Personality*, 27, 207–221.
- Molock, S. D., Barksdale, C., Matlin, S., Puri, R., Cammack, N., & Spann, M. (2007). Qualitative study of suicidality and help-seeking behaviors in African American adolescents. *American Journal of Community Psychology*, 40, 52–63.

נכונות לפנות למקורות סיוע בבעויה אישיות: מתבגרים במצבי סיכון ומתבגרים נורמליים

- Moran, P. (2007). Attachment style, ethnicity and help-seeking attitudes among adolescent pupils. *British Journal of Guidance and Counseling*, 35, 205–218.
- Nadler, A. (1991). Help-seeking behavior: Psychological costs and instrumental benefits. In M. S. Clark (Ed.), *Prosocial behavior: Review of personality and social psychology* (pp. 290–311). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Rainone, G., Marel, R., Aryan, Z., Watkins, T., Smith, R., Williams, N., & Frank, B. (1993). *Youth at risk in New York state: Alcohol and drug use findings*. Albany, NY: New York State Office of Alcoholism and Substance Abuse Services.
- Resnick, G., & Burt, M.R. (1996). Youth at risk: Definitions and implications for service delivery. *American Journal of Orthopsychiatry*, 66, 172–188.
- Samdal, O., Wold, B., & Torsheim, T. (1998). The relationship between students' perception of school and their reported health and quality of life. In C. Currie (Ed.), *Health behaviour in school-aged children. Research protocol for the 1997–98 survey* (pp. 51–55). Edinburgh: University of Edinburgh.
- Schonert-Reichl, K. A. (2000). *Children and youth at risk: Some conceptual considerations*. Paper presented at the 2000 Pan-Canadian Education Research Agenda Symposium, "Children and Youth At Risk". Retrieved September 3, 2003, from <http://www.cmeec.ca/stats/pcera/symposium2000/schonert.empdf>.
- Schonert-Reichl, K. A., & Muller, J. R. (1996). Correlates of help seeking in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 25, 705–731.
- Sheffield, J., Fiorenza, E., & Sofronoff, K. (2004). Adolescents' willingness to seek psychological help: Promoting and preventing factors. *Journal of Youth and Adolescence*, 33, 495–507.
- Sherer, M., & Karnieli-Miller, O. (2007). Intentions for advice and help seeking among Jewish and Arab youth in Israel. *Youth and Society*, 39, 33–53.
- Shulman, S. H., Seiffge-Krenke, I., Levy-Schiff, R., Fabian, B., & Rotenberg, S. (1995). Peer group and family relationships in early adolescence. *International Journal of Psychology*, 30, 573–590.
- Skinner, E., & Edge, K. (1998). Reflections on coping and development across the life span. *International Journal of Behavioral Development*, 22, 357–366.
- Stanton-Salazar, R. D., Ricardo, D., & Spine, S. (2005). Adolescent peer networks as a context for social and emotional support. *Youth and Society*, 36, 379–417.
- Stuhlman, M. W., & Pianta, R. C. (2001). Teachers narratives about their relationships with children: Associations with behavior in classrooms. *School Psychology Review*, 31, 148–163.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2006). *Using multivariate statistics* (5th ed.). Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Tatar, M. (1998). Teachers as significant others: Gender differences in secondary-school pupils' perceptions. *British Journal of Educational Psychology*, 68, 217–227.
- Tishby, O., Turel, M., Gumpel, O., Pinus, U., Ben-Lavy, S., Winokour, M., & Sznajderman, S. (2001). Help-seeking attitudes among Israeli adolescents. *Adolescence*, 36, 249–264.
- Wilson, C. J., Deane, F. P., Ciarrochi J., & Rickwood, D. (2005). Measuring help-seeking intentions: Properties of the general help-seeking questionnaire. *Canadian Journal of Counselling*, 39, 15–28.

